

2-басылым

ҚОСЫМША ДИСК

Қазақ тілі

Оқулық

С1

Астана, 2018

жоғары деңгей

ӘОЖ

Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі Тілдерді дамыту және қоғамдық-саяси жұмыс комитетінің тапсырысы бойынша «Қазақстан Республикасының тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» аясында шығарылды

Издание выпущено по заказу Комитета по развитию языков и общественно-политической работы Министерства культуры и спорта Республики Казахстан в рамках “Государственной программы развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы”

Үздіксіз білім беру моделі арқылы «Қазақ тілін шетел тілі немесе екінші тіл ретінде оқыту» әдістемесі негізінде қазақ тілін оқытуға арналған типтік оқу-әдістемелік кешені жобасы аясында әзірленген жоғары деңгейді оқытуға арналған “Қазақ тілі” оқулығы

Ш.Қ. Құрманбаева, М.К. Ахметова, М.М. Мұқаметқали

Қ Қазақ тілі: Жоғары деңгейге арналған оқулық. – Астана: 2018. –357 бет.

ISBN

Пікір жазғандар:

З.С. Күзекова – Назарбаев Университеті Қазақ тілі және түркітану кафедрасының профессоры, филология ғылымдарының докторы;

М.С. Жолшаева – С. Демирел атындағы университет Қазақ филологиясы кафедрасының профессоры, филология ғылымдарының докторы;

Ж.Д. Байтелиева – Назарбаев Университеті Қазақ тілі және түркітану кафедрасы кафедрасының ассистент-профессоры, филология ғылымдарының кандидаты.

Әлемдік тіл үйрету тәжірибесіндегі ең тиімді әдістемелерді негізге ала отырып жазылған бұл оқулық үздіксіз білім беру жүйесіндегі «Қазақ тілін шетел тілі және екінші тіл ретінде оқыту» әдістемесі бойынша әзірленген қазақ тілін оқытуға арналған типтік оқу-әдістемелік кешеннің құрамына енеді. Оқулық қазақ тілін меңгеру деңгейін бағалаудың Қазтест жүйесі мен Еуропалық стандарт деңгейлеріне сәйкес жоғары деңгейде оқитын топтарға ұсынылады.

Бұл оқулық қазақ тілін меңгерудің жоғары деңгейі (С1) бойынша дайындалған. Оқулықта коммуникативтік дағдыларды дамытуға негіз болатын сөйлеу әрекетінің түрлері бойынша тілдік материалдар қамтылған. Тілдік қатынастың мәдени-әлеуметтік, кәсіби-елтанымдық, қоғамдық-саяси салаларына сәйкес өзекті тақырыптарды қамтыған мәтіндер мен коммуникативтік тапсырмалар жүйесі тіл үйренушінің сөйлеу әрекетінің оқылым, тыңдалым, жазылым, айтылым түрлері бойынша тілдік дағдыларын, сөйлеу іскерліктерін қалыптастыруға бағытталған. Сонымен бірге, тыңдалымға арналған аудиомәтіндер мен тапсырмалар аудиотаспаға жазылып, оқулыққа қосымша ретінде жеке ұсынылды. Оқулық қазақ тілін шетел тілі немесе екінші тіл ретінде үйренушілерге, қазақ тілінің оқытушылары мен әдіскерлеріне, жалпы қазақ тілін үйренушілерге арналған.

Учебник разработан на основе самых эффективных методик в практике обучения языку и является частью типового учебно-методического комплекса для обучения казахскому языку, разработанному по методике «Обучение казахскому как иностранному или как второму языку» в системе непрерывного образования. Учебник рекомендуется для групп, обучающихся на высоком уровне соответствующем системе оценки уровня владения казахским языком Казтест и уровням Европейского стандарта. Рекомендуемый учебник разработан для обучения казахскому языку на высоком уровне (С1). Здесь охвачен языковой материал, являющийся фундаментом развития коммуникативных навыков по видам речевой деятельности. Система коммуникативных заданий и текстов, которые отражают актуальные вопросы, соответствующие культурно-социальной, профессионально-страноведческой и общественно-политической сферам языковой коммуникации, направлены на формирование умений, обучающихся языку языковых навыков и умений по видам речевой деятельности, как чтение, аудирование, письмо, говорение. Также как дополнение к учебнику предлагаются аудиоматериалы по блоку аудирование, которые были записаны на аудиодиск, и соответствующие задания. Учебник предназначен для лиц, изучающих казахский язык как иностранный или как второй язык, преподавателей и методистов казахского языка, а также для широкого круга читателей, желающих обучаться казахскому языку.

ӘОЖ

ISBN

© Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі Тілдерді дамыту және қоғамдық-саяси жұмыс комитеті, 2018

© Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі «Ұлттық тестілеу орталығы» РМҚК, 2018

© Ш. Шаяхметов атындағы «Тіл-Қазына» ұлттық ғылыми-практикалық орталығы КеАК, 2018

МАЗМҰНЫ

I БӨЛІМ. ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС

- 1-сабақ. Сөйлеу мәдениеті 7
2-сабақ. Тілсіз қарым-қатынас 18

II БӨЛІМ. ТҰЛҒА КЕЛБЕТІ

- 1-сабақ. Тарихи тұлғалар. Заманымыздың үлгі тұтар тұлғалары 32
2-сабақ. Қазақ тілін меңгерген өзге ұлт өкілдері. Шетелдегі отандас тұлғасы 43

III БӨЛІМ. ТАРИХ

- 1-сабақ. Тарих толқынында 52
2-сабақ. Жер-судың аты – тарихтың хаты 65

IV БӨЛІМ. МЕМЛЕКЕТ ЖӘНЕ ҚОҒАМ

- 1-сабақ. Мемлекет 80
2-сабақ. Цифрлық қоғам 93

V БӨЛІМ. ЖАҒАНДАНУ ЖӘНЕ РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ

- 1-сабақ. Жағандану 104
2-сабақ. Рухани жаңғыру 115

VI БӨЛІМ. САЯСАТ

- 1-сабақ. Ішкі саясат 128
2-сабақ. Сыртқы саясат 145

VII БӨЛІМ. ЭКОНОМИКА

- 1-сабақ. Қазақстан экономикасы 156
2-сабақ. Әлемдік экономика 173

VIII БӨЛІМ. ӨНЕРКӘСІП ЖӘНЕ ШАРУАШЫЛЫҚ

- 1-сабақ. Өнеркәсіп 186
2-сабақ. Шаруашылық 198

IX БӨЛІМ. БІЛІМ

- 1-сабақ. Мектеп – кеме, білім – теңіз 209
2-сабақ. Білімнің салтанат құруы 221

X БӨЛІМ. ҒЫЛЫМ

- 1-сабақ. Әлемді өзгерткен ғылыми жаңалықтар 231
2-сабақ. Қазақ елінің ғылымы 239

ХІ БӨЛІМ. ТУРИЗМ

1-сабақ. Әлемдік туризм және Қазақстан	249
2-сабақ. Еліміздің көрікті жерлері	257

ХІІ БӨЛІМ. САЛАМАТТЫ ҚАЗАҚСТАН

1-сабақ. Тән саулығы – жан саулығы	267
2-сабақ. Емдеу мекемелері мен шипажайлар	276

ҚОСЫМША

Грамматикалық анықтағыш	287
Сөздік қор	305
Аудиомәтіндер	

Ұсынылып отырған қазақ тілін меңгерудің жоғары (С1) деңгейін оқытуға арналған оқулықтың екінші басылымы Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі Тілдерді дамыту және қоғамдық-саяси жұмыс комитетінің тапсырысы бойынша «Қазақстан Республикасының тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» аясында үздіксіз білім беру жүйесінде «Қазақ тілін шетел тілі және екінші тіл ретінде оқыту» әдістемесі негізінде қазақ тілін оқытуға арналған оқу-әдістемелік кешеннің құрамында жарыққа шығып отыр. Аталған оқулықтың бірінші басылымы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ұлттық тестілеу орталығы мен Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі Тіл комитетінің тапсырысымен 2012 жылы жарыққа шыққан болатын.

Оқу-әдістемелік кешен қазақ тілінің бес деңгейлік (қарапайым, базалық, орта, ортадан жоғары, жоғары деңгей) оқулықтарынан тұрады. Оқулықтар қазақ тілін меңгерудің коммуникативтік-тілдік құзыреттіліктерін анықтайтын 2015 жылы 24 қарашада Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрлігі Техникалық реттеу және метрология комитетінің №236-ОД бұйрығымен бекітілген қазақ тілін оқытудың талаптарын анықтайтын ҚР СТ 1926-2015, ҚР СТ 1928-2015, ҚР СТ 1929-2015, ҚР СТ 1925-2015, ҚР СТ 19272015, Қазақстан Республикасының ұлттық стандарты мен Қазақ тілін оқытуға арналған бірүлгі бағдарламаның негізінде әзірленді.

2016-17 жылдары бес деңгейлік оқулықтың тіл үйренушілер тарапынан жоғары сұранысқа ие болған қарапайым (А1), базалық (А2), орта (В1) және ортадан жоғары (В2) деңгейлеріне толықтырулар мен өзгерістер енгізіліп, екінші басылымдары жарық көрді. Ұсынылып отырған қазақ тілін меңгерудің жоғары (С1) деңгейін оқытуға арналған оқулықтың екінші басылымын әзірлеу барысында өңірлердегі тілдерді оқыту орталықтарының оқытушылары мен әдіскерлерінің оқулық мазмұнын жаңартуға, жетілдіруге байланысты ұсыныстары мен пікірлері ескерілді.

Оқулық мазмұнында белгілі бір тілді екінші тіл ретінде оқытудың халықаралық тәжірибелеріне сәйкес сөйлеу әрекетінің Тыңдалым, Оқылым, Жазылым, Айтылым түрлерін дамытуға арналған тапсырмалар жүйесі қамтылды. Оқулық 12 бөлімнен, әр бөлім 2 сабақтан тұрады. Алғашқы меңгерген ақпарат пен кейінгі меңгерген лексикалық бірліктердің бірін-бірі толықтырып, сөздік құрамда үздіксіз қолданысқа түсу барысында тіл үйренушінің сөздік қорына ене беретіні ескерілді. Жаңа сөздермен таныстыру мақсатында оқулықтың соңында қазақша-орысша сөздік ұсынылды. Оқулықта ұсынылған грамматикалық тақырыптар «Қазақ тілін оқытуға арналған бірүлгі бағдарламаға» сәйкес және әр сабақтың лексикалық тақырыбымен тығыз байланыста берілді. Оқулықтың соңында ұсынылған грамматикалық анықтағышта грамматикалық тақырыпқа қатысты негізгі мәліметтер қамтылды.

Әр бөлім жаңа лексикалық қормен таныстырудан басталып, өткен тақырыпты еске түсіру тапсырмаларымен жалғасып, жаңа тақырып бойынша тапсырмалармен ұласады. Жеке, жұппен және топпен орындауға арналған коммуникативтік тапсырмалар жүйесі «қазір және осында» қағидасы арқылы орындалуға негізделді. Жазылым әрекетін дамыту мақсатында жоғары деңгей талаптарына сәйкес шағын эссе, аннотация, пікір, рецензия, ұсыныс, тұжырымдар жазу тапсырмалары берілді. Тіл үйренушілердің айтылым, жазылым әрекеттерін дамыту мақсатында қосымша ақпарат ретінде тақырыптық суреттер мен түрлі үлгідегі сызбалар, диаграммалар ұсынылды. Тіл үйренушінің тыңдалым әрекетін дамыту мақсатында жоғары деңгейге сәйкес диалог, монолог мәтіндері бойынша тапсырмалар қамтылып, тыңдалым мәтіндері оқулық соңында жинақталып ұсынылды. Тыңдалым мәтіндері аудиотаспада қосымша берілді.

Құрметті әріптестер, мазмұны жағынан жетілдірілген, жаңа, өзекті тақырыптар қамтылған оқулықтың екінші басылымын назарларыңызға ұсына отырып, ерекше ынта мен ықыласты талап ететін қиын да, қызықты тіл үйрену ісінде осы оқулық өздеріңізге көмекші болады деп сенеміз.

Авторлардан

БӨЛІМ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС

1-САБАҚ

Сөйлеу мәдениеті

2-САБАҚ

Тілсіз қарым-қатынас

1. 305 - беттегі сөздермен танысыңыз.

2. Берілген сөздерді сәйкестендіріңіз.

	А		Б
1 - Г	көпшілік	А	тіл
2	сөзшең	Ә	мәселе
3	қызыл	Б	адам
4	сөйлеу	В	жүйрік
5	тілге	Г	алдында сөйлеу
6	түйінді	Ғ	мәдениеті

3. Өз сөйлеуіңізді бағалаңыз. Бұлай бағалауыңыздың себебін түсіндіріңіз.

Тіл	«1»	«2»	«3»	«4»	«5»
Қазақ тілінде					
Орыс тілінде					✓
Шет тілінде					

4. Тұрақты сөз тіркестерін мағынасына қарай 2 топқа бөліңіз.

Аузы сөзден босамау; орақ ауыз, от тілді; қызыл тілден май тамызу; жағы тынбау; сөзі мірдің оғындай; тілге жүйрік; су төгілмес жорға; тілінен бал таму; тілге бай; құлағының етін жеу; миды жеу; тілі мен жағына сүйену; су жұқпас шешен.

1. Шешен, тапқыр сөйлеу

2. Босқа, көп сөйлеу

5. Сұраққа қатысты өз ойыңызды білдіріңіз.

- 1 Жеке тұлға мәдениетіне не жатады?
- 2 Сөйлеу мәдениеті дегенді қалай түсінесіз?
- 3 Тілі бай адамды сөйлеу мәдениеті жоғары деп бағалай аласыз ба?
- 4 Жоғары сөйлеу мәдениетін қалай қалыптастыруға болады?

6. Берілген тұжырымдарды дәлелдеп, өз ойыңызды айтыңыз.

1. Сөйлеу мәдениеті тілші мамандарға ғана керек.

- Өйткені мамандар тілдің заңдылықтарын, ережелерін жақсы меңгеруі тиіс.
- Олар – тілшілер, сондықтан да сөйлеу мәдениеті жоғары болуы керек.
- Тілші мамандар басқаларына үлгі болуы керек.
- Себебі тілші мамандар басқаларды талапқа сай сөйлеуге үйретеді.

2. Сөйлеу мәдениеті қалың жұртшылыққа қажет.

- Әрбір адам өз ойын еркін, жүйелі, анық жеткізуі керек.
- Сөйлеу мәдениеті – жақсы қарым-қатынастың шарты.
- Сөйлеу мәдениеті ауызша, жазбаша сөйлеумен байланысты, сондықтан әр адам ауызша да, жазбаша да ойын еркін айта алуы қажет.
- Көпшілік алдында мүдірмей сөйлеу үшін керек.
- Сөйлеу мәдениеті халықтың сауаттылығын көрсетеді.

4. Оқыңыз.

Шешен сөзі қазақ тілінде өте ертеден қолданылып келеді. Бұл сөздің мағынасы көпшілік алдында шешіліп сөйлейтін, түйінді мәселелерді шешетін данышпан, ақылгөй, дана деген ұғымдармен өзектес. Шешен сөзі қазақ тілінде сөзшең, айтқыш, тапқыр, суырып салма, ділмар, қызыл тілге жүйрік дейтін сөздермен қатар қолданылады. Шешен сөзін халықаралық терминмен атасақ, «оратор» деген сөз. «Оратор» латынның «очаче» – «айту», «сөйлеу» деген сөзінен шыққан. В. Дальдің түсіндірме сөздігінде «оратор» вития (ділмар), краснослов (қызыл сөз), речистый человек (сөзшең адам), мастер говорить (сөйлеудің шебері) деп беріледі. Осының бәрінде де шешен (оратор) әсерлі, әдемі, бейнелі, көркем, ойлы сөйлей алатын адам деген мағынаны білдіреді.

(<http://www.tilalemi.kz/>)

8. Жоғарыдағы мәтіннен шешен адамға тән қасиеттерді теріп жазыңыз.

9. Дереккөздерді пайдаланып, кестені толтырыңыз (<https://kk.wikipedia.org/wiki>, <https://www.qamshy.kz/article/qazaqsha-sheshen-soyleytin>).

Өткен заман шешендері

Жиренше шешен

Қазіргі заман шешендері
